

XXXII. Záhada jménem sociální pojištění

Milý Pavle, tvářit se zdrženlivě a hodit jen tak mimoděk návnadu jak pro žraloka je zřejmě pedagogický trik. Tuším, žes chtěl, abych se zeptal na tu letmo zmíněnou saň, co se občanům vydává za laň, a přitom je to snad ze všech nejmasnější daň: sociální a zdravotní pojištění, které pro mě záhadně nazýváš historickým unikátem. Chápu, že to souvisí s tvým politickým zaměřením, ale věřím, že učitel ekonomie umí být přesto nestranný. Jak tedy chápat tenjev „sine ira et studio“, bez hněvu a vášní?

Sociální a zdravotní pojištění pro mě představují velké tajemství. Mám pocit, že v oblasti ekonomie a financí jsem za dobu své praxe něco pochytil, ale jedné věci vskutku nerozumím.

Čemu? Odpovím nepřimo. Lidé se velmi zajímají o ceny potravin a o jejich kvalitu. Není divu, potraviny představují 15,3 procenta spotřebního koše domácností. Velký zájem budí cena a kvalita piva; alkoholické nápoje se na koši podílejí 4,1 procenta. Bydlení, voda, energie a paliva jsou další významné položky s vahou 25,3 procenta. Je snad někdo, koho by nezajímaly ceny energií? Potraviny, alkoholické nápoje, nájemné či hypoteční splátky, vodné a stočné, elektřina, plyn a podobné položky představují celkově téměř 45 procent spotřebního koše podle Českého statistického úřadu.

Existují ale dvě položky, které obnášejí 45 % hrubých příjmů zaměstnance s průměrným příjmem – a přesto se lidi zajímají jen vlažně o jejich kvalitu, a mnohdy ani nevědí, co platí a na co mají nárok. Jde právě o sociální a zdravotní pojištění. Kdo vydělává 25 000 Kč měsíčně hrubé mzdy, zaplatí na těchto dvou položkách 11 250 korun měsíčně!

Kdo nevěří, ať si zadá do Googlu klíčová slova „mzdový kalkulátor“. Zjistí, že 25 000 Kč hrubé mzdy odpovídá skutečné („superhrubé“)

mzdě v hodnotě 33 500 Kč. Tolik činí skutečné náklady, které zaměstnavatel doopravdy za zaměstnance zaplatí. A proč ta aritmetická cvičení s rozdělením sociálního a zdravotního pojištění na část, kterou platí zaměstnanec, a na část, kterou takzvaně platí zaměstnavatel? Cíl je jediný: stát chce obalamutit zaměstnance, aby si myslel, že na pojistném neplatí 11 250, ale jen 2 750 korun. Stát chce, aby zaměstnanec věřil, že dostává báječné sociální služby za hubičku.

Další záhadou je smutný fakt, že velké procento zaměstnanců na tento žlutý špek stále ještě radostně skáče. Lidé asi chtějí žít v iluzi, že dostanou něco za nic a že část pojistného placená zaměstnavatelem je vlastně dar. Pro leckoho by asi nebylo příjemné zjistit, že ve skutečnosti vydělává 33 500 měsíčně, ale domů přinese jen 19 tisíc čistého.

A ještě jedna záhada. Proč se průběžnému penzijnímu systému říká sociální pojištění?

Skutečné pojištění má jisté nepostradatelné náležitosti. Například smlouvu. Má snad někdo od České správy sociálního zabezpečení uzavřenou pojistnou smlouvu, jež by na právně závazné bázi stanovila, která z obou smluvních stran má co platit a za jakých podmínek? Ne. Důchodový systém funguje na základě zákona – a ten lze na rozdíl od pojistné smlouvy kdykoli změnit. Podle potřeb státu, nikoli podle potřeb pojištěnce, pochopitelně.

Další náležitostí je tvorba rezerv. Každá pojišťovna musí tvořit z přijatého pojistného kapitálové rezervy. To platilo i pro Bismarckův zákon o starobním a invalidním pojištění z července 1889. Bismarckův penzijní systém byl skutečným pojištěním s plně kapitalizovanými technickými rezervami („kapitalgedecktes System“). Příspěvky nebyly ihned vypláceny důchodcům, nýbrž shromažďovány ve fondu.

Ekonom Karel Engliš píše o fondových penzijních systémech Bismarckova typu v knize Soustava národního hospodářství z roku

1938: „Z příspěvků se tvoří kapitál pro každého pojištěnce, který se tráví rentou. Tento rozdíl je zvláště důležitý při zavádění pojištění, protože třeba napřed kapitál částečně nahromaditi, nežli začne pojištění působiti.“

Nynější český penzijní systém nejenže žádnou kapitálovou rezervu nevlastní, nýbrž rentou se tráví i kapitál, který ještě nebyl vytvořen. Systém má obrovský vnitřní dluh. Naproti tomu třeba americký průběžný systém (Social Security Administration) vlastní portfolio finančních rezerv v hodnotě 2,61 trilionu dolarů, tedy téměř 18 % hrubého domácího produktu; Česká správa sociálního zabezpečení ani jiná organizace podobné rezervy nemá. České soukromé penzijní fondy drží něco přes 210 miliard korun. Holanďané mají v rezervách soukromých penzijních fondů také zhruba 210 miliard, ovšem v eurech.

Kromě toho, u pojištění existuje tzv. pojistná ekvivalence. Pojistné plnění je přímo úměrné sumě zaplacených pojistných premií. Nic takového u sociálního pojištění není: čím více platíš, tím nižší procento plnění dostáváš.

Řekněme si tedy pravdu: neexistuje žádné sociální pojištění. Je jen daň, která se tak jmenuje. Toto je skutečný unikát. Nikdy v historii a nikde na světě neexistoval svobodný národ, který by byl v tak extrémní míře zdaněný a zároveň tak odkázaný na stát, jako jsou Češi. Národ bez rezerv a se směšně nízkými úsporami. Pomíjím Kubu a Severní Koreu, což nejsou svobodné národy.

A největším šokem je, že valné části národa tento zvrácený a škodlivý stav přijde jako něco normálního, přirozeného, nebo dokonce žádoucího.

XXXIII. Falešný pocit penzijní jistoty

Tedy, Pavle...! Zpráva, že naše sociální a zdravotní pojištění je skrytá a navíc nafouklá daň a že to jako jediná svobodná země trpíme, mi vzala dech. Kdy a jak jsme k tomu přišli? O kolik tu přitom občan přichází v srovnání s modely sousedů? A co se s tím dá dělat??? Dál se neptám, chci Ti dát víc místa na odpovědi...

Sociální pojištění, které ve skutečnosti není pojištění, je velmi obvyklé. V zemích vyspělých i méně vyspělých. Co je v rámci české ekonomiky opravdu anomální, je míra závislosti na tomto systému. Lidé zpravidla vstupují do penze s extrémně malými úsporami a po dobu, kterou průměrně stráví v důchodu – tedy asi dvacet let – jsou téměř úplně závislí na státu.

To je situace anomální, nežádoucí a nebezpečná. Proč?

Zde udělám malou odbočku. Jak se pozná dobrý ekonom od špatného? Dobrý ekonom počítá s vedlejšími a neuvažovanými následky různých rozhodnutí. Například taková maličkost jako bezpečnostní závěry lahviček s léky. Laik by čekal, že přispějí ke snížení počtu neúmyslných otrav. Ale během 80. let se léky na bázi aspirinu přiotrávilo v USA o 3 500 dětí více než před jejich zavedením, uvádí William Kip Viscusi, ekonom z Vanderbiltovy univerzity.

Proč? Existence bezpečnostních závěrů ukolébala spotřebitele do falešného pocitu bezpečí. Přestali léky schovávat před dětmi. Podobný efekt ekonomové pozorovali u bezpečnostních zámků na střelných zbraních. Ty způsobují více úmrtí, než kolika zabrání, tvrdí ekonom John R. Lott. A byl to i falešný pocit bezpečí způsobený existencí celé série regulací a kontrol, který přispěl ke vzniku finanční krize v roce 2007. Nejpřísněji regulovaný finanční a bankovní trh – Spojené státy – bezmezně věřil v moc federálních i státních agentur, že se přestal starat o riziko.

Dobrý ekonom je schopen domýšlet věci do důsledků a vidět rizika, která laikové nevidí. Platí to pro relativní drobnosti, jako jsou bezpečnostní závěry léků, ale i pro velké věci. Penzijní systém bych uvedl v první řadě. „Normální“ konzument zpráv zdánlivě ví, kde je problém. Počet důchodců roste, zatímco porodnost je trvale pod hladinou dlouhodobého zachování populace. Je tedy třeba provést penzijní reformu.

Ale kdepak. Všechno je jinak. Penzijní fondy nezpůsobí zvýšení porodnosti. Drobné úpravy průběžného systému rovněž ne. Bylo by třeba řešit problém od kořene. Ale kde je ten kořen?

Když se ptáš lidí, jak se zabezpečují na penzi, mnoho z nich odpoví asi takto: „Nijak. Nezbyvají mi peníze na dlouhodobé úspory. Spoléhám na státní důchod, koneckonců si na něj platím jakožto zaměstnanec.“

Když se ptáš lidí, proč mají málo dětí, odpovídají z valné části zhruba takto: „Musíme se s manželkou pěkně ohánět, abychom uživili aspoň jedno. Nemáme peníze, abychom si mohli dovolit více dětí.“

Moderní doba je historicky výjimečná. Nikdy dříve člověk nečekal, že prožije posledních průměrně dvacet let života na státní útraty. Musel se spolehnout na vlastní majetek nebo na své děti. Kdo neměl ani jedno, měl problém. Systém motivoval k pracovitosti a porodnosti.

Nyní je tomu naopak. Stát zkonfiskuje nemalý podíl mezd na takzvané pojištění. Výsledkem je oslabená ekonomická síla pro zakládání nových domácností a vznik nových rodin. V jihoevropských zemích existuje fenomén „Mama Hotel“, masový výskyt lidí nad třicet let, kteří stále bydlí u rodičů. Proč? Nemají na vlastní bydlení. Proč? Stát jim bere peníze anebo jsou nezaměstnaní. Proč jsou mladí nezaměstnaní? Ve Španělsku dosahuje míra nezaměstnanosti mladých až 43 procent! Protože jejich práce je drahá kvůli daním a „pojištění“.

Když se ptáš lidí, jak se zabezpečují na penzi, mnoho z nich odpoví asi takto: „Nijak.“ (s. 117)

Zároveň tito mladí bezdětní necítí nutnost založit rodinu, neboť věří, že stát se o ně ve stáří postará. Instituce, která měla původně zvyšovat bezpečí společnosti, se stala největším společenským rizikem. Lidé se spoléhají na penzi, která bude placena dětmi jiných lidí – a máme zde problém černého pasažéra.

Průběžný penzijní systém je největší morální hazard v historii lidstva. Systém motivuje k nezaměstnanosti a bezdětnosti. Obojí vede k růstu veřejných výdajů a k poklesu příjmů. Bludný kruh se uzavírá.

Nyní se hodně hovoří o reformě penzijního systému. Ale jediná účinná reforma by spočívala v jeho redukci na úroveň původního Bismarckova systému starobního pojištění. Penzijní věk za Bismarcka byl stanoven na 70 let. Tohoto stáří se však na přelomu 19. a 20. století málokdo dočkal, protože průměrná doba života činila tehdy 45 let. Dožít se penze vskutku znamenalo mimořádnou pojistnou událost. Kdo se dočkal sedmdesátky, málokdy žil v důchodu dlouho. Průměrný věk dožití sedmdesátníků činil jen asi pět až šest let.

Pokud by někomu připadal Bismarckův systém jako příliš radikální, stačilo by vrátit se do roku 1948. Československý průběžný systém zavedený v roce 1948 poskytoval průměrný důchod na úrovni 20 % mzdy. Penzijní věk byl stanoven na 65 let. Kdybychom ponechali 20% náhradový poměr a přepočítali penzijní věk podle dnešní očekávané doby dožití, byla by to reforma jak řemen. Až na to, že v demokratických poměrech si lidé nikdy neodhlasují zrušení svého falešného pocitu jistoty.

I když toto falešné bezpečí může vést až k zániku západní civilizace.

XXXIV. O ceně demokracie

Milý Pavle, čím víc mám let, tím silnější je můj pocit, že vše, oč se svět zlepšil od poslední války, je znovu ohroženo. Bojím se nových pacifistů podobných těm, kteří vydali naši první republiku Hitlerovi, bojím se těch, kdo mají demokracii za tak samozřejmou, že je neruší její upadající úroveň. A teď Ty přijdeš s tvrzením, že západní civilizaci ohrožuje i penzijní systém!!! Jsme oba sprayeri čertů na zeď, a tedy falešní proroci, kteří se mají kamenovat? Či existuje varování čitelnější než mene tekel?

Milý jmenovče, termín „sprayer čertů na zeď“ se mi líbí natolik, že jej s dovolením ještě použiji v jiných textech. S uvedením zdroje, pochopitelně.

Jsem pevně přesvědčený, že každá civilizace nebo i každá malá ekonomika rozměrů České republiky potřebuje podobné sprayery. Dříve se říkalo, že socialistické hospodářství má pět nepřátel: jaro, léto, podzim, zimu a kapitalismus. Moderní kapitalismus (a také demokracie) má jednoho velkého nepřítele: nenasytnost.

Euroamerická civilizace dosáhla po druhé světové válce tak neuvěřitelných úspěchů v hospodářství, vědě a technice, že podobný rozmach nemá obdoby v lidské historii. K této civilizaci patříme i my, i když nejsme tak docela jejím centrem. Mnozí z nás proto považují Českou republiku za chudou zemi, ale není to pravda, podíváme-li se na všechny možné ukazatele ekonomické vyspělosti: vždy jsme přinejhorším v horní třetině. Lidé se mají dobře, ale chtějí se mít ještě lépe. A ještě lépe, za každou cenu.

V roce 2002 jsem napsal ekonomický komentář, jehož hlavní pointou byl tento citát: „Demokracie nemůže existovat jako permanentní forma vlády. Může trvat pouze do té doby, než si voliči uvědomí, že si mohou odhlasovat velkorysé výhody na účet veřejné

pokladny. Od tohoto momentu většina vždy volí kandidáty, kteří slíbí nejvíce výhod na účet veřejných financí, což má za následek, že demokracie vždy zkolabuje následkem finanční nezodpovědnosti. Následuje vždy diktatura.“

Autorem je údajně skotský historik sir Alexander Fraser Tytler (1747–1813). Autentičnost citátu je zpochybňována, protože jeho knihu *Vzestup a pád Aténské republiky* prý nevlastní žádná knihovna. Ale to je vedlejší. I když skutečným autorem je možná nějaký anonymní „sprayer“, na podstatě myšlenky to nic nemění. Svědčí o tom i osud moderních Atén, které se snažily tolik zalíbit voličům, že nakonec skutečně ztratily svobodu. Nyní Řecku diktují podmínky zahraniční bankéři, politici a úředníci. Naděje na plné obnovení finanční suverenity jsou chabé.

Řecko samozřejmě nemá monopol na finanční problémy. Státní dluh Německa v roce 2011 je odhadován na úrovni 80 procent hrubého domácího produktu, Francie má dlužit 85 % HDP, Spojené státy dokonce 100 % HDP – to je hodně na pováženou! Do výše dluhu se samozřejmě promítla finanční krize a v případě USA i válka proti terorismu, ale drtivá většina dluhu připadá na vrub velkorýsých výhod na účet veřejných financí.

Zajímavý a málo známý příklad: v roce 1954 pracovalo v USA 96 procent mužů ve věku 25 až 54 let. Nyní pracuje jen 80 procent mužů z této věkové skupiny. Proč? Výrazně vzrostl počet invalidních důchodců. V roce 2000 pobíralo pět milionů Američanů federální invalidní důchody. Nyní je to již 8,2 milionu, jak udává ekonom David Brooks. Náklady činí 115 miliard dolarů ročně. A co myslíš, jsou dnešní Američané v produktivním věku opravdu takoví lazaři ve srovnání s rokem 1954, anebo jen vláda chce být „hodná“? (A to ještě nemluvíme o masivních nákladech na zdravotnictví.)

Moderní volič si zvykl na všemožné výhody. Veškerá péče zdarma – nároky na vše možné i nemožné – veřejné služby zdarma –

podpory a úlevy tu i onde, všude, kam se podíváš. Volič je náročný zákazník. A politici se snaží. Když je hospodářství v konjunktuře, je třeba zvýšit státní výdaje, protože „zdroje tu jsou“. Když přijde recese, je třeba opět zvýšit výdaje, neboť „je třeba rychle nakopnout ekonomický růst“. A tak pořád dokola, dokud finanční trhy kupují státní dluhopisy.

Na závěr jeden citát bytostného konzervativce a skeptika Alexandra Tytlera, který je zaručeně autentický. Pochází z jeho knihy *Univerzální historie od stvoření světa až do počátku 18. století* (vydána roku 1834 v Londýně):

„Lidé lichotí sami sobě, že (v demokracii) mají suverénní moc. To jsou však slova bez významu. Ano, lid volí své vládce; ale jak probíhají volby? V každé fázi voleb je masa voličů ovlivňována vládci samotnými, a to prostředky, které jsou v krajním protikladu vůči svobodné a nestranné volbě, na základě korupce a úplatků. Ale jakmile jsou vládci zvoleni, kde je slibovaná svoboda lidu?“

A přece bych neměnil demokracii za žádnou jinou formu vlády. Někdo sní o osvícené monarchii, ale jak zaručit, aby všichni monarchové byli vždy osvícení? Co když se nějakému budoucímu vládci nebude líbit seriál Kohout se ptá Kohouta do takové míry, že nás nechá zavřít? Ne, z důvodu tohoto a mnoha jiných nebudu nikdy volat po vládě pevné ruky.

Tím spíše bychom s demokracií měli zacházet šetrně, není to levná věc na jedno použití. Stála hodně, a teď nemyslím na peníze: myslím na krev a slzy.

Nyní Řecku diktují podmínky zahraniční bankéři, politici a úředníci. Naděje na plné obnovení finanční suverenity jsou chabé. (s. 120)

XXXV. Politika jako seriózní byznys

Dostali jsme se, Pavle mladší, velmi razantně a přitom logicky od ekonomie k politice, která zajímá lidi asi jako vzduch – dokud jim nezačne dramaticky docházet jako v uvízlé ponorce. Takže konkrétně: Nevzpomínám vládu České republiky, která se tvrdě a přitom úspěšně ubránila ďáblu pokoušení – vykoupit si příští mandát voličů bezbřehým plundrováním státní kasy. Je ta jedinečná šance pro reformy, kterou teď představuje pohodlná většina ve sněmovně, už promarněna? A žije-li dál, tak v čem???

Občan se nemusí zajímat o politiku. Musí se ovšem vyrovnat s faktem, že politika se zajímá o něho. O jeho hlas a o jeho daně. A už jsme uprostřed ryze ekonomické problematiky. Získat hlasy voličů znamená pro politickou stranu možnost rozhodovat o obrovských sumách peněz. Tyto peníze lze použít pro přímé či nepřímé nakupování voličských hlasů. Za hlasy je moc, která znamená peníze. A tak dále.

Existují názory, které tvrdí, že vznešený svět politických idejí by neměl být kontaminován látkou tak nečistou, jako jsou peníze. Že z politiky se nesmí stát obchod. Ale to je nedorozumění: politika JE obchod. A jako každý obchod, může být také politika férová i neférová.

Co je to neférová politika? Samozřejmě politika, která je zkorumpovaná, to dá rozum. Jestliže žijeme ve státě, kde je problém najít větší veřejnou zakázku, která by nebyla přinejmenším podezřelá, je to zkrátka špatně. Můžeme se jen divit, jak je možné, že voličům je to jedno.

Umím si ale představit i extrémně neférovou politiku, která bude úplně postrádat element korupce v tradičním smyslu tohoto slova. Co mám na mysli? Zásadní otázku, co je to vlastně demokracie.

Většina lidí by asi odpověděla, že jde o vládu většiny na základě svobodných voleb. Pokročilejší by možná dodali, že demokracie musí respektovat elementární občanská práva: právo na život, na majetek a právo hledat štěstí. Když si většina „demokraticky“ odhlasuje, že si zlepší životní úroveň na úkor menšiny, kterou na základě zákona nejprve okrade a potom téměř vyvraždí, nejde samozřejmě o demokracii!

Nemusím snad zdůrazňovat, kde a kdy k této tragédii došlo; jen bych zdůraznil, že na počátku nacionálního socialismu stály demokratické volby. Tato drahá zkušenost učí jeden podstatný poznatek: demokracie neznamena despotii většiny, ale také ochranu menšin.

Když se mluví o menšinách, téměř vždy jde o menšiny etnické. Každý z nás ale patří k nějaké menšině, která může být za určitých okolností ohrožena, nebo dokonce obětována politickým zájmem. Menšinou jsou například důchodci. Ti aspoň mají silné politické zastání. Ale co opačná menšina, studenti a mladí lidé? Kdo je ochrání před dluhy, které nasekaly předchozí generace? Jak dnes vidíme v Evropě i v USA, ochrana této menšiny je i ve vyspělých demokraciích velmi slabá.

Jinou menšinou jsou nakladatelé, knihkupci a bohužel asi i čtenáři, kteří se mají stát obětmi chystaného zvýšení DPH – zvýšení, které je absolutně zbytečné ve srovnání s náklady, jež by bylo možné ušetřit na giganticky předražených veřejných zakázkách. Sám patřím k menšině ekonomicky aktivních osob s nadprůměrnými příjmy – ne že bych si chtěl stěžovat právě na toto, ale cítím, že někdo mocný má zálsusk na moje peníze a chtěl by ještě více daní než nemalé sumy, které již platím. Dobrý daňový poplatník je také menšina, která potřebuje ochranu: žádné dotace, úplně by stačilo slušné zacházení!

Nejsem sobec a klidně bych možná platil i progresivní daň z příjmů jako Dánové nebo Švédové; kdybych měl ovšem jistotu, že stát

Získat hlasy voličů znamená pro politickou stranu možnost rozhodovat o obrovských sumách peněz. Tyto peníze lze použít pro přímé či nepřímé nakupování voličských hlasů. Za hlasy je moc, která znamená peníze. A tak dále. (s. 122)

bude s mými penězi hospodařit s obdobnou mírou poctivosti a s péčí řádného hospodáře, jak je zvykem ve Skandinávii. Tuto jistotu nemám (přesně řečeno, mám jistotu, že tomu tak není), a proto jsem pro daně co nejnižší a velikost veřejného sektoru co nejmenší.

Politika jako férový obchod by měla ze všeho nejvíce připomínat práci domovníka nebo předsedy bytového družstva. Za mírových podmínek národ nepotřebuje charismatické vůdce, ale poctivé hospodáře. Voliči uzavírají s politiky smlouvu: svěříme vám moc, dáme vám poslanecké či ministerské platy a vy budete po čtyři roky dobře spravovat tuto zemi. Politik nemá být vrchnost, nemá se napařovat jako pan Někdo. Politik je najat občany a placen z jejich peněz. Pro státní úředníky to platí dvojnásob.

Pokud jde o reformy – připadá mi, že se téměř úplně zapomnělo na jejich účel. Tímto účelem není vyrovnat veřejné finance. (K tomu by úplně stačilo udělat pořádek v zakázkách, kdyby ovšem vedení bytového družstva bylo co k čemu.) Podstatou reformy by mělo být zlepšit fungování státu v oblastech, jako je zdravotní péče, penzijní systém a daně.

Organizace zdravotnictví je jako dlouhý příběh z ekonomické černé kroniky. Penze – o falešném pocitu jistoty jsem již psal. A pokud jde o daně: odvod daní zabere firmě v Česku 557 hodin ročně. V porovnání s průměrem OECD jde téměř o trojnásobnou náročnost, uvádí nově publikované mezinárodní srovnání Světové banky. Nemusíme být daňový ráj, ale proč rovnou daňové peklo?

XXXVI. Proč nebudou levné penzijní fondy

Tedy, pane učitelí, chodit k Vám do školy je taky trochu návštěva pekla. Všecko, co se člověku zdá být smůlou, která potkala jeho zem jako blbé počasí, se po Vašem výkladu jeví být důsledkem neuměteltství či ještě hůř hrabivosti a mocichtivosti politiků. Co si tedy lze podle Vás počít s těmi už třemi zakopanými psy, jakými jsou nepochybně zdravotnictví, penze a daně? Existuje vedle prázdných slibů a falešných nadějí i nějaký reálný recept, jak tu dlouho zadělávanou velkou reformu skutečně uvařit???

Často si říkám, že různými reformami jsme krmeni častěji než bramborovými knedlíky kdysi ve školní jídelně. A podobně jako těch školních knedlíků, také řečí o reformě jsme již přejedeni.

Tentokrát se zaměřím na technické provedení penzijní reformy s důrazem na druhý pilíř. Problém s investováním do fondů je dvojího druhu. Stále žije neblahá vzpomínka na neregulovaný pirátský trh 90. let. Hodně lidí přišlo o peníze a od té doby slovo „fond“ považují za nadávku. Myslím, že kdyby penzijní reforma pracovala s termínem „důchodový účet“, mohla by být daleko populárnější.

Druhým problémem je fakt, že lidé, kteří jsou úspěšní v soukromém sektoru, málokdy projevují zájem o politickou kariéru. Naopak kariérní politici nemívají mnoho zkušeností s financemi a investicemi. Do zkušeností tohoto druhu pochopitelně neřadím žonglování s miliardami během každoroční přípravy zákona o státním rozpočtu ani investice do Gripenů, Pandurů a tunelu Blanka, ani smutnou epizodu s Key Investments.

V případě návrhu zákona o penzijních fondech druhého pilíře politici a úředníci asi neměli zlé úmysly. Snažili se napsat zákon tak, aby majetek klientů byl maximálně chráněn jak proti nebezpečí

zneužití, tak proti rozmarům investičních manažerů. Úmysly autorů nemohly být lepší.

Dobré úmysly ovšem často dláždí cestu do pekla. Jsou namísto obavy, že i když se stát snaží o nejlepší, dopadne to jako obvykle. Proč: snad až zoufalá snaha o maximální bezpečí je drahá. Když se staví pancéřovaný Mercedes, přijde to na pěkné peníze. A pokus postavit luxusní pancéřový vůz úplně nové konstrukce bude ještě dražší.

Zákon o druhém pilíři zahrnuje vznik úplně nových důchodových správcovských společností – což je nová konstrukce, která se prodraží. Je třeba najímat nové manažery, účetní, administrativní síly, investovat do počítačových systémů, budov a řady dalších položek.

Minimální požadované základní jmění správcovské společnosti má být půl miliardy korun, takže penzijní reforma se stává hřištěm dvou největších bank a jedné pojišťovny. Enormně vysoké základní jmění je přitom naprosto zbytečné, protože v případě účetního oddělení majetku správce a majetku klientů postrádá smysl.

Vysoké náklady by se teoreticky neměly přenést na klienty, protože návrh zákona obsahuje cenovou regulaci v duchu „poručíme větru, dešti a finančním trhům“. Tato regulace je na podobné úrovni geniality, jako kdyby automobilka vyrábějící pancéřované limuzíny je směla prodávat za maloobchodní cenu nepřevyšující půl milionu korun. (Ale možná to nevádí, ty dvě banky a jedna pojišťovna, které pravděpodobně vytvoří oligopol penzijních fondů, bezpochyby své klienty úspěšně „vytěží“ na něčem jiném.)

NERV a Bezděkova komise navrhovaly levnější model, inspiraci švédskou cestou, kde v rámci druhého pilíře jsou použity klasické a vyzkoušené podílové fondy. Normální člověk nepotřebuje pancéřovou limuzínu. Také bude asi raději, když bude mít na výběr z více než tří možností. Pokud jde o náklady a poplatky: již existující

podílové fondy jsou schopny dosáhnout určitých úspor z rozsahu, protože odpadá nutnost nových a nemalých počátečních investic. (Co to jsou úspory z rozsahu? Jednoduchá věc. Když si otevřeš třeba pekárnu, pak průměrné náklady na deset tisíc rohlíků denně budou zaručeně nižší než na tisíc rohlíků denně. Úspory z rozsahu jsou například také důvodem, proč na světě existuje jen málo automobilek – vyrábět tak složitý výrobek v malých sériích je vysoce neekonomické. Ve financích se úspory z rozsahu samozřejmě projevují také, i když ne tak významně jako právě u automobilů.)

Úspory z rozsahu jsou společně s konkurencí zaručeným receptem na nízké poplatky a vysokou efektivitu. NERV doporučoval použít podílové fondy (právě kvůli úsporám z rozsahu) a oficiální webovou stránku, která by zřetelně ukazovala poplatky a náklady, aby si klient mohl snadno vybrat nejlevnější. Konkurence by fungovala účinněji než cenová regulace socialistického stříhu.

V této souvislosti bych upozornil na švédský fond AP7, který účtuje poplatky za správu v hodnotě 0,15 % ročně; ovšem při velikosti majetku 89,7 miliardy švédských korun, tedy zhruba 230 miliard Kč. Profesor Švejnar také dává za příklad USA, kde existují extrémně efektivní fondy, penzijní i podílové. Například Vanguard 500, jehož poplatky za správu činí 0,11 % čisté hodnoty majetku, celkové náklady 0,19 %. Celková hodnota aktiv tohoto fondu činí 110 miliard dolarů, tedy asi 1 800 miliard korun. V takovémto objemu se vskutku silně projevují úspory z rozsahu.

V českých podmínkách na takto nízké náklady můžeme zapomenout, neboť fondy Vanguard ani AP7 nebudou mít zájem o malý český trh – náklady spojené s proniknutím na něj by převýšily výnosy. Americký trh podílových fondů spravoval koncem roku 2010 majetek v hodnotě zhruba 13 100 miliard dolarů. (Podle amerického zákona o investičních společnostech z roku 1940 je tento trh prakticky uzavřen cizincům – takže kdepak, tudy neušetříme.)

Český trh podílových fondů spravoval koncem roku 2010 ekvivalent 13 miliard dolarů. Při tisícině velikosti amerického trhu je slušný úspěch, že si vystačí s takovými poplatky, jaké jsou.

XXXVII. Rakovinu raději zjara

Díky za nepotěšující lekci, jak hledět na klíčový problém penzí, jež se při zachování současného systému, který ve shodě s opozicí jsou také odbory odhodlány bránit třebas i zničující stávkou, tím dřív dostanou do smrtelných turbulencí. Zbývají ještě ti zbylí dva zakopaní psi, či spíš dračí hlavy, co se nás snaží sežrat: zdravotnictví a daně. Opakuji tedy z minula: Existuje vedle prázdných slibů a falešných nadějí i nějaký reálný recept, jak tu dlouho zadělávanou velkou reformu skutečně uvařit?!

Před nedávnem mě jeden významný kolega z NERVu lákal do pracovní skupiny k reformě financování zdravotnictví. Jako hlavní lákadlo uvedl asi toto: „Pavle, je to strašně zajímavá práce, ohromná výzva, na celém světě neexistuje ani jeden opravdu dobrý systém financí ve zdravotnictví, pojď do toho!“

Ano, to je hlavní problém. Ve světě lze najít dobré daňové systémy, slušně fungující penzijní systémy, správně fungující systém bank a kapitálových trhů – zkrátka ve všech odvětvích ekonomie a financí lze najít osvědčené modely, které stačí jen napodobit a případně upravit. Ne tak ve zdravotnictví. Všude najdeš nějaké chyby, nedostatky, neodstranitelné problémy.

Proč? Zdravotnictví není trh jako každý jiný. Řekněme, že nezámožný pan Novák řeší koupi automobilu. Na mercedes nemá. Dobrá, je tu škodovka, i ta jezdí dobře. Ale pan Novák by těžko zaplatil i škodovku. Také zde je řešení v podobě ojeté škodovky. Pokud je na tom tak zle, že nemá ani na vůz z druhé ruky, jsou tu tramvaje, vlaky a autobusy. A kdyby snad pan Novák neměl ani na jízdenku, může sedět doma a přečíst si hodnotnou knihu. Třeba něco od Kohouta.

Podobně je tomu se vším možným – kromě zdravotní péče, ovšem. Bez auta se dá žít, bez luxusu rovněž, kdo nemá na bydlení,

zpravidla najde nějakou střechu nad hlavou – ovšem nemít peníze na naléhavou operaci srdce nebo léčbu zhoubného onemocnění, to je velmi zlé. Schválně hned uvádím příklady dvou nejčastějších fatálních druhů onemocnění, protože jejich léčba je nákladná a jsou velmi časté.

Vyspělá společnost, která si váží každého lidského života, nedokáže odepřít léčbu nikomu, ať je chudák, nebo boháč. Pro většinu z nás je naprosto nepřijatelná představa odmítnout komukoli léčbu závažných onemocnění, pokud je dostupná. Něco jako odmítnout ošetřit zraněného s odůvodněním, že si přece nemohu potřísnit krví svůj drahý oblek.

Tento postoj je celkem pochopitelný, protože jen málokdo má dost peněz, aby si mohl dovolit zaplatit nejlepší léčbu. Naopak úplně každý z nás se může dostat do situace, že tu nejlepší léčbu bude sám potřebovat – anebo někdo blízký. Proto nikde ve vyspělém světě neexistuje model financování založený na principu „peníze na dřevo, pak operace“.

Ve světě naopak existují čistě solidární modely, kdy zdravotnictví platí stát ze státního rozpočtu. Stejný princip jako u nás za socialismu provozují Kanada a Velká Británie. Britskou Národní zdravotní službu (National Health Service, NHS) založila levicová vláda premiéra Attleeho, který po válce vystřídal Winstona Churchilla. Péče zdarma zaznamenala okamžitý úspěch. Nával pacientů předstihl veškerá očekávání. První rozpočet NHS na rok 1950 činil 140 milionů liber. Skutečné výdaje však dosáhly částky 358 milionů.

Zde je hlavní problém modelu socialistického zdravotnictví. Může fungovat dobře a pro všechny, ale pak jej nelze unést finančně. Anebo může fungovat dobře a úsporně, ale ne pro všechny. Za socialismu se pacienti hodnotili podle politických zásluh, svoji roli hrály i konexe. Známosti jsou důležité dodnes, jak v českém, tak v britském zdravotnictví. Existuje výzkum dokládající, že sociálně

silnější jedinci mají v rovnostářském britském systému lepší péči. Proč? Kdo má lepší sociální síť (a nemyslím tím Facebook!), ten má více známých a snáze se dostane k dobrému specialistovi.

Anebo je zde možnost, že zdravotnictví bude úsporné a pro všechny – jenže nebude moc dobré. Čekací doby v Británii a v Kanadě jsou tradičním tématem četných stížností.

Nabízí se myšlenka kombinace částečně hrazené péče (která by se týkala banálních chorob, které život neohrožují) a péče plně hrazené státem, která by kryla především závažné choroby.

Na papíře tento koncept funguje skvěle. Je tu ale praktický problém. Státní zdravotnictví je řízeno volenými politiky. Ti se chovají ekonomicky: maximalizují pravděpodobnost svého znovuzvolení.

Řekněme, že politikové mají šanci zvýšit šance přežití jednoho vážně nemocného pacienta za cenu, že deset jiných pacientů ztratí možnost zdarma si léčit chřipku, pásový opar, hemeroidy nebo jiné relativně banální choroby. Z těchto deseti pacientů jich může být několik dotčeno do té míry, že se to odrazí na jejich chování ve volbách. Záchrana životů relativně malého počtu voličů se tedy může promítnout do ztráty hlasů mnohem většího počtu jiných voličů.

Co je výsledkem této optimalizační úlohy? Pochopitelně situace, kdy stát hradí všechny možné banality. Na závažné případy je málo prostředků. Lékaři pak doporučují pacientům, aby rakovinou onemocněli raději během prvního pololetí. V závěru roku hrozí nedostatek peněz!

XXXVIII. Zdravotní reforma pod ochranou Gurkhů

Zadržte, pane Kohout! jak nás volají ti, kdo zhrdají pátým pádem, jímž exkluzivně voláme jen my Češi, každopádně zadrž, Juniore, ve výčtu tragédií a frašek ekonomiky, které se vesměs mění v jobovky, zůstaň u tématu, ale sestup od katedry mezi své vyděšené žáky a pověz nám z oka v oko: Být teď premiérem Pavel Kohout (proboha, nesplést ho zase s tím spisákem!), jak bys zvednuv taktovku dirigoval vládní filharmoniky, aby než ztratí sněmovní většinu, vyvedli naše zdravotnictví z bažiny na pevnou zem?

Milý Pavle, ptáš se, co bych dělal se zdravotnictvím. Nevím, zda mám začít vesele či vážně, neboť financování našeho zdravotnictví je hra, která má tu rysy komedie, onde se mění v truchlohru. Zdůrazňuji slovo „financování“, jelikož zdravotnictví samotné má slušnou, mnohde velmi vysokou úroveň srovnatelnou se světem.

Ale dobrá. Řekněme, že bych se hypoteticky jako člen vlády pustil do zásadních zdravotnických reforem a že bych měl volnou ruku. V tom případě bych se musel smířit s tím, že v životě již více nevkročím do obyčejné hospody. Zvedl bych totiž spotřební daň z piva, aby jako všude v civilizovaném světě bylo dražší než nealkoholické nápoje. Stav, kdy pivo je v restauraci levnější než voda, je světově unikátní, anomální a nezdravý ve všech ohledech. Češi jako největší pijáci na světě svému zdraví také neprospívají. Nebo si snad někdo myslí, že 160 litrů ročně na osobu včetně kojenců je v pořádku? Ne, není.

Pod záštitou ochranky složené z proslulého kmene Gurkhů bych pracoval na dalších nepopulárních reformách, které by prodloužily život průměrného Čecha o několik let. Tak například pravidelné zdravotní kontroly. Nevím, jaké procento Čechů navštíví lékaře teprve tehdy, až to s nimi doslova šlehne. Rozhodně je jich hodně.

Pravidelné kontroly by dokázaly odstranit výskyt pacientů, kteří takzvaně „vytečou“. Tím je míněna ztráta krve způsobená dlouhodobým vnitřním krvácením, které se vyskytuje u pacientů s rozsáhlými nádory orgánů zažívacího traktu.

Provedení srdečního bypassu je také mnohem účinnější před infarktem než po něm. Koneckonců, velká část srdečních a nádorových onemocnění je překvapivě dobře léčitelná v prvních stádiích. Diagnostické techniky existují a jsou dostupné!

Zbývá jen donutit lidi, aby chodili na preventivní prohlídky pravidelně. Jak? Snadná pomoc, hříšníci budou platit ke zdravotnímu pojištění takzvaný malus, příplatek za rizikové chování. Pořádný malus, léčení rakoviny v pokročilém stádiu se totiž pěkně prodrazí. A jedině pořádná pokuta měsíc co měsíc dokáže líného Čecha donutit, aby se začal starat o svoje zdraví. Mimochodem, když jsem se zmínil o spotřebních daních z piva, existují i myšlenky dodatečně zdanit cukr a cholesterol. Pod ochranou Gurkhů posílených o Cizineckou legii bych o tom vážně uvažoval.

No dobrá – slyším námitku – rádi bychom chodili na kontroly, ale je problém vůbec sehnat praktického lékaře! Dosavadní systém pojištění je tak nesmyslný, že doktor, který má „plnou kartotéku“, žádné další pacienty nebere, i když by měl čas a chuť pracovat! A vůbec zdravotní pojišťovny – a na tomto místě musím z prostorových důvodů vynechat několik stránek stížností a výčtu systémových vad.

Ano, situace je bohužel taková, že v České republice nemáme zdravotní pojištění, které by sneslo toto označení. Máme sice několik institucí toho jména, všechny ale fungují jen jako kasičky na přerozdělování peněz a žádná není skutečnou pojišťovnou.

Pokud jde o rozdělení péče na standardní a nadstandardní – do té první má patřit prevence, porody a vše, co zachraňuje životy a pomáhá postiženým. Geneticky podmíněné choroby – diabetes,

Alzheimer, schizofrenie – rovněž. Člověk za ně nemůže a slušná společnost se má postarat.

Do nadstandardu má náležet vše ostatní. Nachlazení? Nejde o život, tedy zaplaťte v hotovosti. Zlomená noha? Kdo nedává pozor, platí. Proč by cizí lidé měli doplácet za něčí frajeřinu na sjezdovce? Plomba? Nečistil jste si zuby, pane paciente, takže tady na dřevo, pěkně prosím. Za rizikové chování je třeba platit. V hotovosti, aby to pacient cítil. A žádné lokální umrtvení v podobě výjimek pro nižší příjmové skupiny! Zdravotnictví musí být drahé, má-li být dobré.

Závěrem, za asistence Gurkhů, cizineckých legionářů a pro jistotu ještě žoldnéřů najatých v Kongu bych z ústavy vyškrtl logicky nesmyslný a navíc velmi gumově ohebný paragraf, který zaručuje „bezplatnou lékařskou péči na základě veřejného pojištění v rozsahu, který stanoví zákon“. Naopak bych prosadil paragraf, podle něhož ministrem obrany nesmí být voják z povolání, ministrem zdravotnictví nesmí být lékař a ministrem financí nesmí být kariérní úředník či politik, který prožil většinu produktivního života ve státních službách za státní peníze. Čímž se ale dostáváme k dalším tématům.

Jen tak na okraj, všechny nabídky na plný úvazek do veřejného sektoru jsem zatím úspěšně odmítl; stejně bych se zachoval i v případě ministerstva zdravotnictví. To je místo, po němž vskutku neprahnou!

Plomba? Nečistil jste si zuby, pane paciente, takže tady na dřevo,
pěkně prosím. (s. 134)

